суспільство як інституційна система.// Вісник Академії правових наук України. – 2011. – № 4 (67) – С. 231–239. 3. Луцький І.М., Луцька Н.І., Луцький А.І. Методологічні передумови взаємодії держави і громадянського суспільства.// Економіка та держава. – 2008. – №6(70) – С. 37–40. 4. Гуцаймак Н.О. Системы бухгалтерского учета: анализ мнений экономистов.// Бухгалтерский учет и аудит. – 2012. – № 4. – С. 3–10. 5. Просянюк Н.О., Апанська М.О., Кіранова В.В., Станіславик О.В. Бухгалтерський облік: теоретичні основи: Навчальний посібник. – Харків: Бурун Книга. – 2010. – 240 с.

ГРАЖЕВСЬКА Н.І., *доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економічної теорії*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ГЛОБАЛЬНОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ СИНЕРГЕТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ

Осмислення досвіду соціально-економічних трансформацій країн світу на межі XX-XXI ст. сприяє парадигмальним зрушеням у структурі сучасного економічного знання. Йдеться про формування та розвиток економічної синергетики, об'єктом вивчення якої є економіка як складна, здатна до самоорганізації людиноцентрична система, а предметом – закономірності й механізми економічної самоорганізації та саморозвитку.

Згідно із синергетичним підходом, в основі самоорганізації ринкових економічних систем і глобальної економіки в цілому лежить саморозвиток капіталу. Водночас організаційна та управлінська складові трансформаційного процесу

виявляються в діяльності держав, громадських та наддержавних організацій, які здійснюють регулюючий вплив на процеси суспільних перетворень за допомогою узгодження, координації і впорядкування взаємодії підсистем та елементів різнорівневих соціально-економічних систем [2, с.174].

При цьому самоорганізація та організація глобальної економіки не співпадають у своїх основах, принципах та результатах. Якщо самоорганізація, як джерело креативності, ґрунтується на максимізації ентропії, мінімізації дисипації, зростанні різноманітності та зменшенні стійкості задля розвитку, то організація передбачає узгодження та впорядкування на основі ієрархічності, керованості, мінімізації різноманітності, оптимізації дисипації задля підвищення стійкості та стабілізації життєдіяльності глобальної господарської системи.

За цих обставин важливого значення набуває розмежування об'єктивних основ сучасного світогосподарського розвитку та конкретних соціально-економічних форм реалізації глобалізаційних процесів. Загальновизнано, що обмежена рамками капіталістичної світ-системи, сучасна неоліберальна глобалізація призводить до перенесення на планетарний рівень "провалів" ринку, які не корегуються суспільним контролем за економікою. Наслідком цього є поглиблення диспропорцій та посилення нерівномірності розвитку світової економіки, нав'язування менш розвиненим країнам моделі уніфікованого наздоганяючого розвитку, послаблення ролі держави у сфері регулювання національних економік та соціального захисту населення, поширення масової культури та споживацького ставлення до природи, загострення глобальних проблем.

Згідно із синергетичним підходом неоліберальна глобалізація, заснована на експансії глобального капталу, формує структуру, яка з досягненням певного рівня розвитку сама

себе руйнує. На думку переважної більшості дослідників, відсутність цивілізованого інституційного упорядкування глобального економічного простору породжує загрозу архаїзації ринкових відносин та їх деструктивної трансформації в бік так званого ринкового фундаменталізму. "В умовах ринку все перетворюється на товар, включаючи навіть людей та об'єктивну дійсність, – зазначає відомий західний дослідник Дж. Сорос, – але ж, крім ринків, суспільству потрібні інститути, які б обслуговували такі суспільні цілі, як політична свобода та соціальна справедливість. Проте таких інститутів немає у глобальному суспільстві... Розвиток глобального суспільства відстає від глобальної економіки і якщо цей розрив не вдасться здолати, глобальна капіталістична система не виживе" [5].

Таким чином, відставання регуляторних механізмів від динаміки та масштабів глобальних трансформацій, руйнівні флуктуаційні прояви нинішньої моделі глобалізації засвідчують системну нестійкість поточної траєкторії розвитку світової економіки. Дискретний, стрибкоподібний, а не еволюційний характер її "інституційної зміни" загострює потребу застосування більш гнучкого інструментарію та транспарентних методів глобального економічного співробітництва, посилення функцій контролю та нагляду за основними учасниками глобального ринку, формування впорядкованої глобальної інституційної системи, яка була б адекватною потребам ноосферно-синергетичного розвитку людства.

На думку автора, плідним щодо вирішення зазначеної проблеми є синергетичний підхід, спрямований на виявлення ролі та значення процесів самоорганізації світогосподарської системи на основі формування глобального громадянського суспільства та глобального соціального капіталу. Як відомо, поняття «глобального громадянського суспільства» було впроваджене в науковий вжиток американським дослі-

дником Хедлі Буллом, який трактував його як (1) зіткане зі зв'язків, що перетинають національні межі та проходять через "глобальний позатериторіальний простір"; (2) засноване на "глобальному мисленні" учасників [1, с. 232-233].

Сучасні дослідники розуміють під громадянським суспільством організоване в глобальному масштабі об'єднання людей, які незалежно від національної приналежності або громадянства поділяють спільні цінності та виявляють активність у вирішенні проблем світового розвитку, особливо в тих сферах, де уряди не здатні або не бажають здійснювати необхідні заходи. Такі колективні дії людей в сфері публічного (або суспільного) життя можуть носити як стихійний, так і організований характер, втілений у недержавних, неурядових об'єднаннях, союзах і асоціаціях, які функціонують на принципах самоорганізації та самоуправління. Таким чином, громадянське суспільство формується незалежно від владної вертикалі на основі системи горизонтальних зв'язків та відносин, що охоплюють значну частину населення, з метою виконання таких соціально-історичних завдань:

1) в економічній сфері: виховання, самовиховання індивідів, професійних груп в дусі добросовісного, чесного, ініціативного виконання їхніх функцій в системі наявного поділу праці; контролю за дотриманням трудового права, економічних та інших прав людини; соціального захисту та підтримки в трудових колективах;

2) в політичній сфері: забезпечення демократичного контролю за діяльністю державних структур та інститутів; інформування суспільства щодо думок, сподівань, пропозицій окремих індивідів; дієвий захист політичних прав населення та його окремих груп; проведення спонтанних громадянських акцій;

3) у сфері повсякденного життя населення: створення різноманітних асоціацій відповідно до потреб та інтересів ін-

дивідів: колективів, об'єднань, клубів, релігійних общин, які забезпечують їхнє спілкування, взаємодопомогу, засвоєння культури, проведення вільного часу, заняття спортом, сприяють розвитку та застосуванню їхніх здібностей і талантів;

4) у сфері міжнародних відносин: створення структур, форм, можливостей, що сприяють міжнародному діалогу у всіх раніше перерахованих сферах на рівні спонтанних ініціатив, об'єднань, контактів максимально широких верств населення планети [4, с. 12].

Важливо взяти до уваги, що розвиток глобального громадянського суспільства нерозривно пов'язаний із формуванням соціальних мереж, заснованих на новітніх засобах комунікації. Його соціальною базою є різноманітні співтовариства людей, які поділяють спільні інтереси, ідеологію, культурні переваги, свідомо самоорганізуються та здійснюють транспарентну діяльність поза межами урядових структур. У цьому контексті заслуговує на увагу структуризація глобального громадянського суспільства у межах таких основних груп:

– прихильників глобалізації, які підтримують процес формування єдиного загальнопланетарного господарського простору та акцентують увагу на позитивних наслідках глобалізації (прихильники ТНК, ентузіасти технологічного розвитку, прибічники «справедливої війни за громадянські права»);

– противників глобалізації, які акцентують увагу на її негативних наслідках, загрозах і ризиках та закликають повернутися до співпраці держав-націй (нові праві, різноманітні лівацькі угруповання, націоналісти, релігійні фундаменталісти, комуністи);

– реформістів, які сприймають ринкову уніфікацію світу як потенційно сприятливу для людства, але відстоюють необхідність надання цьому процесу більш цивілізованих

форм на основі переходу від неоліберальної до «керованої», «соціально-орієнтованої» моделі глобалізації, «глобалізації з людським обличчям» тощо.

У контексті проблеми, що досліджується, важливо взяти до уваги, що організаційні та самоорганізаційні процеси розвитку глобальної світогосподарської системи перебувають у нерозривній і водночас суперечливій єдності. Згідно із синергетичним підходом, їхня динамічна взаємодія є нелінійною і, як правило, асиметричною, що призводить до періодичного переважання то однієї, то іншої тенденції. Йдеться про розуміння ринку як специфічної форми суспільних взаємодій та усвідомлення того факту, що жоден бізнес, в т.ч. глобальний, не може існувати поза неринковим оточенням суспільства, в якому він укорінений.

Таким чином, формування глобального громадянського суспільства є надзвичайно складним та суперечливим процесом, пов'язаним із узгодженням інтересів і синхронізацією дій культурно та історично різнорідних громадських об'єднань та ініціатив. Безпосереднє сприйняття певною національною спільнотою загальнолюдських цінностей та ідей значною мірою визначає дієвість інституціональних перетворень у глобальному світогосподарському середовищі.

Список літератури: 1. Глобалистика: Энциклопедия / Гл. ред. И.И. Мазур, А.Н. Чумаков. – М.: Радуга, 2003. – 1328 с.2. Гражевська Н.І. Еволюція сучасних економічних систем: навч. посіб. / Н.І. Гражевська. – К.: Знання, 2011. – 286 с. 3. Буряк В.В. Глобальное гражданское общество и сетевые революции / В. В. Буряк. – Симферополь: ДИАЙПИ, 2011. – 150 с. 4. Мотрошилова Н.В. О современном понятии гражданского общества // Вопросы философии. – 2009. – №6. – С. 12-32. 5. Сорос Дж. К глобальному открытому миру. – Режим доступу: http://www.russia-gateway.ru